

VI

БОРБЕ У СРБИЈИ И ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА

ОД ЗЛАТИБОРА ДО БЕОГРАДА

Чим је прешла ријеку Тару и закорачила на санџачко тло, Бригада се нашла у далеко повољнијој ситуацији. Нијемци и четници, који су 45 дана нападали и трпили губитке, код Таре су стали.

Наш најљући непријатељ, четрдесет петодневна глад, престао је „дејствовати“. По санџачким кућама и кућицама, углавном празним, налазило се помало сланог сира, а и интенданци су почели снабдијевати. Али наши прегладњели стомаци тешко су прихватили слани сир. Стомаци су проређивали строј Бригаде.

На тим просторима, од Таре до Златибора, од 26. до 31. августа, Бригада није оштрије ратовала са живим непријатељем, већ са стомацима. Нови борци све су масовније пристизали у наше редове, али није било лако попуњавати упражњена мјеста искусних пролетера.

БОРБЕ ОКО УЖИЧКЕ ПОЖЕГЕ И ЗЛАТИБОРА

Послије одмарања и удаљавања од глади, прикупљања података о четницима и сагледавања нових задатака, Трећа је кренула са Златибора према Ужицу. Повлачењем Бугара са Златибора, ослобођени Палисад и Чајетина постали су наша слободна територија. Прва бригада, као дивизијска резерва, наступала је према Овчарско-кабларској клисури 4/5. септембра, водећи мање борбе са четницима. Крећући се за Првом и скрећући према селу Средњој Добрињи и Трећа је припуцавала, јер се четници нису дали лако смирити. Маневрисали су, припуцавали и изазивали. Трећа бригада, са два батаљона (први је остао да штити дивизијску болницу, а трећи 1е још ратовао по Босни), сукобљавала се са четничким групама и мањим јединицама.

Према изјавама заробљеника, четници су на просторима Ужица, Чачка, Сувобора, Кадињаче и Јелове горе имали четири или пет својих корпуса, за дејства на правцима гдје запријети већа опасност од партизана, а првенствено да не дозволе наш продор према Ваљеву и Шумадији.

Око 9. сати, 5. септембра, четници су јаким снагама напали Прву бригаду Шесте дивизије. Трећа је са два батаљона била у близини и псслије подне прихватила борбу као да је била сва на окупу. Највећи окршаји су вођени око села Папришта и Табановаца. Развој борбе и ироцјене како ће се ситуација даље одвијати, говориле су да наш лијеви бок и крило стоје као одшкринута врата према Ужичкој Пожеги, гдје је четничка маса највише насртала.

Око 14 сати Трећа је врачки заратила. На правцу села Средња Добриња, она је покушавала зауставити четнике у продору према Пожеги. Јаком ватром и противнападом, одолевала је кратко вријеме. Челни батаљон (четврти) сукобио се са четничком претходницом на улазу у село Добрињу и још неразвијен за борбу морао се грчевито борити. У ништа повољнијој ситуацији није био ни други батаљон, који се кретао за четвртим. Село Средња Добриња купало се у диму и прашину. Чуло се само узвикивање „јуриш-ура“, па детонације мипа, бомби и одјек митраљеских рафала. Код с. Табановаца, четници су јуришима присилили Прву бригаду на повлачење, за око 3 километра јужније од Пожеге. Тиме је десни бок Треће бригаде био незаштићен. Међутим, на вријеме је стигао први батаљон, којим сам командовао. Релативно одморан, нахраћен и попуњен муницијом, он је успјешно прихватио одступање другог и четвртог батаљона. У тим жестоким борбама погинуло је 9 бораца и руководилаца и више их је рањено. Међу рањеним налазили су се и командант првог и другог батаљона, Илија Рашета и Јово Радаковић, који је касније подлегао ранама у Италији. Кад сам покушао, сјеверно од Ужичке Пожеге, прећи преко цесте, између прве и друге чете, захватио ме је четнички рафал и ранио у оба двије ноге. Пао сам. Курир је притрчао да ми помогне, али је и он пао рањен. Све то није сметало комесару батаљона Јури Брмболићу да притрчи и да ме извуче. Неколико минута касније стигле су болничарке Драгица Петковић и Милица Судар, натсвариле ме на коња и одвукле у бригадну амбуланту, која се још налазила у Ужичкој Пожеги.

Користећи ноћ, четници су се привукли сасвим близу команде Бригаде и рањеника, па изненада отворили ватру по нама. Још је мало недостајало да упадну међу нас са својим камама. Начелник штаба Друге бригаде ЈБубомир Медић Брзица викао је из свега гласа „рањенике на коње и носила, па горе у брдо“. Нетко ме је натоварио на коња и коњ је поведен у ноћ. Пуцало се на све стране, а са коња нисам могао. Једно пушчано зрно прошло ми је кроз лијево стопало. Заустављања није било нити је то коме падало на памет. Осјећао сам да ми крв цури. Коњоводац је био нервознији од мене и само је коња теглио за поводац и шаптао „ајде зекане ако за бога знадеш“. Послије сат или још толико времена, заустављени смо у некој шуми и ту сам добио болничку помоћ. Сутрадан сам дознао да је команду над првим батаљоном преузео Бошко Ћопић, а над другим Ђуро Ђаковић Црни.

Преноћивши са рањеницима негдје испод букава, сутрадан сам некуда вожен на воловским колима, подалеко иза борбеног поретка. колима поред мене лежао је рањени Ђука Сладић.

Навече, 6. септембра, четници су насрнули са јаким снагама на Трећу бригаду код села Рупељева, а чете и батаљони, као и обично, оскудјевали су са муницијом. Зато су четници пуштани на блиско одстојање. Касније сам дознао од Соке Корице Тете да се Трећој бригади предала једна комплетна четничка чета од 200 четника, на челу са командиром.

Кад је Прва пролетерска дивизија, уз помоћ Шесте и Тридесет седме заузела Ужице, четничка борбеност и морал знатно су опали.

Са положаја које је припремала Шеста дивизија на линији село Горобиље, Расна, Висибаба и Радовци могла је више дана одолијети четничким нападима. Међутим, дивизијско руководство је одлучило другачије.

Трећа бригада искористила је ноћ, одвојила се од четника, јужно од Пожеге, и кратко предахнула у селу Зарићи. Прије сванућа је напустила положаје које је претходно дана бранила. Заобишла је Ужице са југозапада, okreћући се према Кадињачи, Зглавку и Косјерићу, гдје је стигла 8. септембра. Ту је привремено стављена под команду Прве пролетерске дивизије. Ојачавајући одбрану Прве дивизије, запосјела је положаје око пута Јелова гора — село Околиште, на простору Зглавак. Четници су били надмудрени. Умјесто да чврсто држе комуникацију Ужице — Косјерић — Ваљево, морали су је препустити нама.

Јелова гора је бучала од експлозија на земљи, али и од авионских мотора који су нам доносили оружје и муницију, а одвозили рањенике. За нашим колонама ишле су дуге колоне воловских кола, всезећи рањенике и ратну опрему.

Возио сам се у колима са Ђуком Сладићем. Негдје сјеверозападно од Ужица, кола су ишла преко неке стране гдје није било пута. У једном тренутку кола су се изненада занијела и преврнула. Нас два рањеника откотрљали смо се низбрдо, у неки поток. Мало смо јаукали, мало се смијали. Болничари и болничарке које су нас пратиле, изнијели су нас до кола.

Бригада је са Јелове горе, од села Околиште, кренула према Косјерићу и Ваљеву. Борби је и даље било, али више са онима који се нису могли склонити.

ШИЈАНУ СТИЖУ ЧЕТНИЧКИ ИЗВЈЕШТАЈИ

Журило нам се у варошицу Мионицу, а кад су наше чете и батаљони опколили, савладали и заробили Дражину архиву и позадину, код четника је настала збрка, пометња и бјежање. Међутим, њихови извјештаји са терена стизали су у Мионицу — команданту наше бригаде Милану Шијану. Њихови команданти и командири нису знали каква је ситуација у Мионици и око ње, а курири који су извјештаје доносили, дрхтали су од страха.

Иако су савезнички авиони свакодневно одвозили рањенике, Дмитар Заклан, начелник штаба Бригаде, који је рањен на Дурмитору, никако није пристајао да иде из Југославије. У Мионици сам лежао са Закланом у једној сељачкој кући, уређеној и чистој. Иако рањен у ноге, помало сам искорачивао по који корак. Дмитар ми је, пошто није могао говорити, написао цедуљу, на којот је писало „ја не идем никуда из Југославије". Тога дана посјетио нас је командант дивизије Ђоко Јованић и покушавао да нас убједи да је нужан наш одлазак у Италију на лијечење. Заклан је одговорио команданту што и мени.

Кад је савладана Јелова гора, Маљен и Сувибор, Кадињача и Ко-сјерић, Нијемци и четници више нису имали избора, осим бранити се.

Наше снаге стежући обруч око Ваљева, приближиле су се Ваљеву и Колубари на 10 до 15 километара. Први батаљон Бригаде истурен је према Лајковцу, четврти према Дивцима и мосту на Колубари, а остале снаге Бригаде заноћиле су 11. септембра у Мионици.

Да би сузбили опасност која се надносила на Ваљево, повећа група Нијемаца, са стотињак недићеваца и нешто више дражиноваца, покушали су 13. септембра да поправе своју све неповољнију ситуацију. Засули су наше положаје густом артиљеријском ватром, посебно Мионицу, у којој је била команда Бригаде, а потом крећу у напад. Кренули су жестоко и без предаха, али пролетере нису успјевали значајније покренути. Напад им је до ноћи заустављен. Враћени су на полазне положаје. Град су упорно бранили, да би се што дуже задржали у Србији, док се њихове снаге не извуку из Грчке.

Кад је, 13. септембра, напад Нијемаца и четника одбијен, према пашем положају, од Диваца, чуло се брујање мотора. Дошао је један аутомобил са 4 путника. Били су то чланови Недићеве владе.

Команда Бригаде није имала навику да се вози аутомобилима. али Шијан је брзо сјахао са живог и зајахао на жељезног коња. Шофер Милисав није возио стабилно, али мерцедес је ишао према селу Брежђу, гдје се налазила команда Шесте дивизије, која је на коњима кренула према команди Бригаде у Мионици. Ишли су у сусрет једни другима и кад су коњаници утледали аутомобил брзо су поскакали са коња и похватили заклоне. Настао је кратки тајац, а онда је смијех почео одавати тајне. Ратнике то није превише изненадило, али је командант бригаде Шијан рекао команданту Шесте дивизије Ђоки Јованићу да ће и њему ускоро набавити још бољи ауто.

Основу ваљевске одбране чинили су Крушик. артиљеритска касарна, Офицерски дом, хотел Бтнковина, те Опћински и Котарски суд. Дијелови њемачке дивизије Бранденбург, уз помоћ 4. и 5. четничког корпуса, бранили су Ваљево. а у помоћ им је прискакала и група Јунгенсфелд.

Бригада је кренула из Мионице и у Дивцима посјела мост преко Колубаре.

У Дивцима се морао осигурати сигуран прелаз преко ријеке. Знало се да ће њемачки напад (интервенција) ићи преко Диваца, дуж комуникације према Ваљеву.

Њемачко-четничка одбрана чекала је спремна, кад је 14. септембра почео одлучујући напад. Наши борци и јединице брзо су упали у град и повели уличне борбе. Тај пакао трајао је од 13. до 18. септембра, и за нас се успјешно завршио.

Офицерски дом и касарна „Пети пук“ једва су савладани, а и касарна у Крушику дуго се одупирала.

Њемачко и четничко командовање, ако је ово друго имало каквог утицаја, нису пуштали Ваљево. У три наврата интервенција споља покушавала је повратити изгубљено и сва три пута Нијемци су успјевали доћи до својих у Ваљеву, али њихово извлачење према Београду није било могуће.

Послије петодневних бораи за ааљево, бригаде Прве и Шесте дивизије су га ослободиле.

По ослобођењу Ваљева, Бригада је сsigуравала Ваљево од Уба. Она је по четама и батаљонима била распоређена на сјеверном и сјевероисточном предграђу Ваљева, обављајући истовремено припреме за даље продирање према Београду.

Бригада је чврсто држала те положаје и чекала наређења да крене према Београду. Од 19. до 27. септембра она се примицала од села Причевци и Митровића до Текериша и Горње Сипуље, на југоисточним падинама Цера, гдје је већ господарио Дванаести корпус. На тим поприштима је бригадом поново командовао Лазо Радаковић, са комесаром Гојком Милекићем и замјеником комесара Даном Ђујићем, којима се прикључио нови начелник штаба Милан Танкосић. Милан Шијан и Мато Радуловић отишли су на нове дужности. Под тим староним руководством Бригада је продужила примицање Београду. Око 30. септембра она се нашла у селу Мраково и Каона, а у Бригаду је 7. октобра стигло 600 нових бораца.

Боравећи и попуњавајући се од Степојевца до Београда, Бригада је имала бораца и преко формаците.

На село Мељак су упућена два батаљона Бригаде, први и трећи, са задатком да савладају одбрану Мељака и осигурају несметани излаз на полазни положај за напад. Четврти је био задужен да истовремено очисти село Бачевац, а други је остао у бригадној резерви. Око поноћи напад је почео, са свих праваца. Први батаљон, којим сам командовао, брзо је заузео село Вранић и избио до Мељака, нападајући насеље са југозапада. Иако без треће чете (додате трећем батаљону) први је без губитака и већих напора извршио задатак у одређеном времену.

Трећи ојачани батаљон, чинећи максималне напоре да изврши задатак није успио. Командант батаљона Ђуро Угарак Цого, крећући се од чете до чете, пред једном кућом је смртно погођен. Та вијест брзо је допрла са источног у јужни дио Мељака. Кренуо сам у трећ батаљон и рањеника нашао пред једном кућом гдје је издисао. Јоп: је био при свијести и кад је чуо мој глас, прошаптао је: „Илија, убише ме“.

Борба је грчевито настављена и два батаљона су сутрадан до Е сати заузела Мељак. Команду над трећим батаљоном је преузео Александар Зорица. Борба за Београд могла је да почне.

Илија Рашетс

ЗАРОБЉАВАЊЕ КОМОРЕ ДРАЖЕ МИХАИЛОВИЋА

Једанаестог рујна освануо је топли љетни сунчани дан. На све стране владала је тишина. Тога јутра нису се чуле детонације минобацачких и топовских граната и одједи митраљеских рафала. Јединице Бригаде припремале су се за покрет, који је услиједио послједоручка. Бригада је маршевала преко Маљена у правцу Мионице. Зг

вријеме марша Бригада није наилазила на организирани отпор непријатеља осим на разбијене четничке формације које су се у нeredу повлачиле према Равној Гори и Ваљево и иза којих су остајале мање групе четника, по шумама и селима. Од заробљених, неки су се прикључили нашој колони, а неки су молили да се пyсте кућама, те да би се накнадно јавили у партизане у својим мјестима. Око 11,00 сати када смо се спустили низ падине Маљена према Брежђу, 4. батаљон који се налазио у претходници зауставио се на једном платоу лијево од Јелић — Растоваче. У том тренутку дотрчао је дежурни официр 4. батаљона с чела колоне и обавијестио команданта Бригаде, друга Милана Шијана да је примјећена нека колона воловских запрега која се креће према Брежђу, а да се позади колоне креће група од 30—40 војника у шароликој униформи. Командант је узео двоглед и осмотрио колону. Закључио је да је то нека четничка комора, која бјежи са Равне Горе према Мионици испред дијелова 1. пролетерске дивизије. Командант бригаде позвао је команданта 4. батаљона да му се јави, а затим је наредио командиру чете 3. батаљона другу Милошу Ђурувији, који се налазио уз њега, да са четом одмах крене десно од Брежђа и избије на косу Лисник, заобилазећи четничку колону, са задатком да пресјече цесту Брежђе — Мионица и спријечи повлачење колоне која се креће у том правцу. Одмах смо кренули на извршење задатка.

Чета је кренула трчећим кораком. Спуштајући се низ валовити терен изнад села Горњи Лајковац, на нас је отворена ватра. Маршевска колона Бригаде, која се кретала иза нас, помислила је да четници бјеже испред њих па је отворила ватру. На срећу, неспоразум је брзо решен и нико није погођен.

Крећући се лијево од цесте према Брежђу стигли смо у засеок Доњи Ковачићи и пристигли четничку колону., Баш у том моменту стигао нас је вршиоц дужности комесара Бригаде друг Мате Радуловић. Из једног воћара, са 50—70 метара, проматрали смо колону са воловским запрегама која се полако кретала испред нас. Позади колоне кретала се једна група од 30—40 људи разнобојно одјевених. Неки су у војничком, а неки у цивилном одијелу. Поред два пушкомитраљеза сваки пети наоружан је пушком. «

Командир чете, после консултације са комесаром Бригаде, наредио је да се не отвара ватра по заштитници колоне, да не би страдали сељаци које су четници мобилисали да им превозе опрему. Наређено је једном командиру вода да остане са 10 бораца и једним пушкомитраљезом, који ће нас штитити у случају да будемо нападнути када будемо прелазили на десну обалу ријеке Пакашњице. Поред тога наређено је да сви борци ставе титовке за опасаче, а официри са чиновима блузе преко руку. Кренули смо у колони по један прелазећи цесту, а затим ријеку. Зачеље четничке колоне нас је посматрало, и није отварало ватру, иако удаљеност од нас није износила више од 100 метара. Ми смо по преласку ријеке нестајали на десној и стрмој пошумљеној обали, којом је пролазио шумски путељак. Трчали смо како је ко могао. Они који су имали бољу кондицију, пре су истрчали на косу Лисник. Зауставили смо се у једном воћару који је доминирао тереном. Међу првима стигли смо Дмитар Ђаковић, Душан Борић, Мате Радуловић и ја. Осматрајући четничку колону са комором, при-

мјестили смо групу кошаника како се губи преко једног платоа на окуци пута. Наслонивши пушкомитраљез на један рашљасти орах са нишаном на 2.000 метара, пуштамо један рафал и један јахач је пао са коња, а остали су се изгубили иза окуке. Другим рафалом обасипамо једну групу четника која је пратила воловску запрегу, а која се налазила на челу колоне. Међу четницима, било је и сељака, па је био рањен и власник воловске запреге и једно теглеће грло. Колона је стала и пролаз путем био је блокиран. Четничка пратња која се налазила уз кола није се могла кретати напред, пошто је била изложена нашој ватри, а лијево од цесте постоји велика узбрдица па је немогуће кретање уз њу. Једино им је преостало да бјеже низ стрми терен десно од пута у корито ријеке Рибнице, па су неки успјели и побјећи пошто је наша чета тога часа излазила на положај. Неки су четници приликом бијега покушали собом понијети нешто од опреме, али када им је почело прашити под петама брзо су је бацили. Неки су бацали и оружје. Послије два дана један сељак из Брежђа нашао је двије вреће новца, које су четници бацили приликом бијега.

Јединице 4. батаљона које су избиле на цесту Дивчибаре — Брежђе у долини ријеке Манастирице, јуриле су да што прије избију на раскрсницу путева у Брежђу. Једна чета наступала је лијево изнад Брежђа, са задатком да овлада доминирајућим тереном и тако спријечи покушај четника да протунападом ослободе комору.

Чета 4. батаљона која је избиле на раскрсницу путева у Брежђу најурила је четничку заштитницу која је (уежала низводно, преко моста на ријеци Рибници. Чета 3. батаљона избивши на косу Лисник, под руководством командира Милоша Ђурувије, трчећим кораком спустила се у долину ријеке Рибнице и сусрела се са четничком колоном, која је бјежала испред 4. батаљона. Ми смо отворили ватру, а четници су одмах почели дизати бијеле барљачиће. Борба је престала а сви четници, који раније нису успјели побјећи, су се предали. Поред разне војне опреме, наоружања, муниције, новца, намирница за исхрану, заробљена је читава архива Врховне команде, Централног националног комитета, материјали са Светосавског конгреса одржаног у селу Ба и многа друга документа.

Бјежећи из свога Равногорског брлога, Дража Михаиловић је овога пута успио побјећи, али његових пет чланова националног комитета пали су нама у руке.

Бранко Крњић

ПРВО ГАЂАЊЕ „ЦОН БУЛОМ“

Након четрдесетодневних борби и марша кроз Босну, Црну Гору и Санџак, крајем септембра 1944. године Бригада је стигла на Златибор и Партизанске Воде. Ту су нам енглески авиони бацили извесну количину оружја, муниције, санитетског материјала и друге војне опреме. Поред осталог, батаљону Велебит додељен је један минобацач 81 мм, противтенковска пушка и један „Цон Бул“. Уствари, ово је ору-

жје слично савременом ручном бацачу, са сличним наменом, али далеко једноставније по конструкцији и начину руковања са њим.

Командант батаљона Бошко Ћопић постројио је батаљон и питао да ли би се неко од бораца јавио добровољно да прими ово оружје. Уједно, објаснио је неке основне карактеристике „Дон Була“, његову намену и начин употребе. Јавио сам се ја. Командант ме је најпре мало погледао са одређеном дозом неверице, а затим ме је питао да ли знам руковати са тим оружјем? Наравно, да знам, одговорио сам. Уствари тад сам „Дон Бул“ први пут видео. Али, како смо ми партизани врло брзо савлађивали руковање на различитијим оружјем, кога смо заробљавали од непријатеља, веровао сам да ћу брзо научити како се рукује и са „Дон Булом“.

Пошто сам примио то ново оружје, одмах сам пребачен из 2. чете у пратећи вод батаљона. Добио сам коња, помоћника и кошоводца. Тако је у пратећем воду формирано „Донбулско“ одељење.

Следећих дана Бригада је водила борбе у ужичком крају. Посебно је значајан окршај са четницима на Јеловој гори, где им те нанесен врло тежак пораз. После те борбе, наставили смо продирање према Ражани, Косјерићу, Дивчибарима и Ваљеву. Како су четничке снаге на Јеловој гори претрпеле катастрофалан пораз, на правцу нашег одступања нисмо наилазили на тачи и организованији отпор непријатеља. Било је то гоњење разбијених четничких, недићевских и других квислиншких војних формација, које су ту и тамо покушавале да нам спрече даље продирање на нашем правцу наступања. Али, под налетом наших јединица, личких пролетера, сви ти покушаји остали су без икаквог успеха. Четничке, немачке и Недићеве снаге ужурбаном су се повлачиле ка већим и утврђенијим местима. Како на овом правцу нашег наступања није било тенковских и оклопних колона нити јаче утврђених бункера, ни за мој „Дон Бул“ није било „посла“.

Међутим, кад је Бригада ослободила Мионицу и продужила наступање према Дивцима и Ваљеву, на ивици села Радобић сачекале су нас јаче снаге Немаца и Недићеве српске страже. Стрељачки stroj батаљона Велебит застао је на достигнутој линији, на доста блиском одстојању од непријатеља. Током овог наступања наше „Донбулско“ одељење кретало се иза стрељачког строја. Развила се жестока борба између непријатељских снага и првог батаљона.

У једном моменту чујемо како се преноси команда: „Дон Бул напред“. Дошли смо иза једне куће где се већ налазио са командиром 1. чете и делегат пратећег вода Милош Граовац Миле родом из Врепца. Делегат вода ми је наредио да из једног удубљења у дворишту куће, које се налазило ближе путу гађам непријатеља који се утврдио у групи кућа испред нас. Заправо, била је то доста уска четвртаста јама у којој је домаћин гасио креч. Одстојање између нас и непријатеља није било веће од стотину метара.

Пошто је јама из које је требало гађати била доста уска и мала кренуо сам у њу сам. Помоћник је остао иза куће заједно са осталим који су се ту налазили. У једној руци носио сам „Дон Бул“ а у другој три мине. Врло брзо сам претрчао од куће до удубљења из ког сам требао гађати. Чим сам ускочио у таму на брзину сам погледао према групи кућа са намером да изаберем циљ. Истовремено приме-

тио сам како се шлем једног непријатељског војника склони за грудобран рова у ком се налазио. Инстинктивно сам се у том истом тренутку склонио дубље у удубљење у ком сам се налазио. Одмах погом изнад мене су профијукали меци непријатељског пушкомитраљеца. Чуо сам команду делегата вода Граовца, да гађам. Али, ја то нисам учинио. Био сам свестан да ме непријатељски војник држи на нишану. Јер, уколико бих у том моменту и прст подигао сигурно би ми и он био однешен. Због положаја у ком сам се налазио нисам одмах смео гађати.

Нешто касније, други делови батаљона бочно су извршили притисак на Немце и Недићевце. Тако је пушкомитраљецац и остали непријатељски војници отварали ватру на ове наше снаге. Искористио сам ову ситуацију. Ставио сам прву мину у њено лежиште у „Џон Булу“. На брзину сам се донекле подигао из заклона и онако више насумице испалио прву мину. Међутим, како нисам био узео потребан елевациони угао, мина је пала испред мене на двадесетак метара. Чак сам успео да је видим како лети кроз ваздух. Друга и трећа мина, пале су у воћњак и групу кућа где су се налазили нешзипатељски војници.

Било је то моје прво гађање „Џон Булом“. У каснијим борбама, а нарочито за време београдске операције, употреба нашег „Џон Була“ била је успешнија.

Саво Тодорић

СРБИЈАНЦИ СА ЛИЧКИМ ПРОЛЕТЕРИМА

У наступању од Ваљева и Степојеваца према Београду, Бригада је 9. октобра 1944. године нападала и ослободила Мељак, једно од боље брањених упоришта у систему спољне одбране главног града Југославије. Следећег дана, делови ове јединице ослободиле су и Велику Моштаницу, чији су мештани врло срдечно дочекали своје ослободиоце. Частили су борце разним понудама, а девојке су их китиле јесењим цвећем.

Међутим, долазак Бригаде у Велику Моштаницу није се завршио само срдачном добродошлицом и гостопримством. Мештани тог села изразили су спремност да се укључе у наше редове.

По ослобођењу Велике Моштанице. 10. октобра 1944. године, у редове Бригаде ступило је 75 нових бораца — Добривоје П. Благојевић, Добривоје Б. Благојевић, Живан М. Ђурђевић, Витомир Ђурђевић, Младен Ђурђевић, Негослав Ђорђевић, Милија Д. Живковић, Илија Д. Живковић, Пантелија Д. Живковић, Илија Јаковљевић, Ђорђе Јаковљевић, Миодраг Р. Јанићтевић, Радоје П. Јанићијевић, Живко П. Јеремић, Милутин Јеремић, Боривоје Јовановић, Радисав Јовановић, Бранислав Јовановић, Петар М. Кузмановић, Милош Д. Лукић, Радомир С. Маринковић Рака, Радован Марковић, Милован Марковић, Драгутин Д. Максимовић, Милутин Милојевић, Радомир Младеновић, Петроније Остојић, Петар Павловић, Драгољуб Павловић, Живан Радо-

сављевић, Милија Радосављевић, Радован М. Станосевић, Милош Табаковић, Миодраг Табаковић, Михајло Табаковић, Павле Чолић, Стеван Шарчевић, Радомир Шарчевић, Милан Дамјановић, Вукосав Јовановић, Негован Д. Благојевић, Добривоје Влајковић, Миливоје Влајковић, Драгољуб Дамњановић, Петар Ђорђевић, Миливоје Ђорђевић, Милован Живковић, Милован Миленковић, Велибор Шарчевић, Жарко Митровић, Алекса Арсенић, Драгољуб Бојић, Милорад Р. Благојевић, Петар Благојевић, Живко Благојевић, Милорад Бранковић, Витомир Ђорђевић, Петар Ђорђевић, Радоје С. Јанићијевић, Данило Јеремић, Негослав Јовановић, Драгољуб Јовановић, Велимир Јовановић, Драгомир Јаковљевић, Чедомир Маринковић, Живан Радосављевић, Миодраг Симић, Драгољуб Суботић, Миливоје Табаковић, Милорад Р. Маринковић и Милосав Р. Маринковић.

На прво ватрено крштење Моштаничани нису дуго чекали. Већ наредног дана Бригада је водила борбу са Немцима у Сремчици, затим Рушњу, Кијеву и Кнежевцу. У тим борбама пале су и нове жртве. У нападу на Кијево погинуо је Добривоје Влајковић из Велике Моштанице, који је само пре неколико дана ступио у Бригаду.

Прве борбе, које су водили борци из Велике Моштанице, показале су да су они врло добри и поуздани ратници. Не зарстајући ни корака иза старијих бораца, Моштаничани су раме уз раме, заједно са старијим борцима, незадрживо јуришали на непријатељске положаје, утврђене зграде и бункере.

После ослобођења Београда, Бригада се, заједно са осталим јединицама које су учествовале у београдској операцији, пребацила у Земун и продужила покрет до Сремског Љвонта. Пред њом су се налазиле врло јаке и технички супериорније непријатељске снаге. С друге стране, Сремски фронт је за све наше борце и старешине био нешто ново. Мада недовољно обучени за вођење борбе у фронталним условима, без довољно тешког наоружања, авијације и других средстава подршке, наши борци су се врло брзо привикавали и на такве услове борбених дејстава. Посебно тежак проблем за све учеснике у борби на сремском фронту били су изузетно тешки климатски услови са веома хладном и оштром зимом. Иако слабо одевени и обувени, без одговарајућих униформи за такве услове, заједно са осталим, и борци из Велике Моштанице су храбро и пожртвовано издржали све физичке и психолошке напоре.

Због испољене храбрости, одважности и сналажљивости у борби, само неколико месеци после ступања у Бригаду, један број бораца из Велике Моштанице унапређиван је и распоређиван на одговарајуће војне и политичке дужности. Тако су већ крајем 1944. и у првим месецима 1945. године за командире водова постављени Добривоје Благојевић, Вукосав Јовановић, Милош Лукић и Сава Марковић, а за политичке делегате водова Негован Благојевић и Миливоје Влајковић. ^ исто време, већи број их се налазио на дужностима четних старешина и командира одељења. Међу тим борцима су се налазили Радован Марковић Раца, Милован Живковић, Драгољуб Новаковић и други.

Борџи Србијанци у IV батаљону

264

Бројни су примери мањих и већих подвига које су извели поједини борци из Велике Моштанице. Тешко је и незахвално некога од њих посебно издвајати. Ипак, нека ми буде дозвољено да истакнем храброг пушкомитраљесца 2. чете 1. батаљона Милована Марковића. Он је свој пушкомитраљез носио у свим борбама које је водила његова чета на Сремском фронту. Милован је на свком месту био постојан и сигуран. Својим пушкомитраљезом нанео је непријатељу доста губитака, и тако у потпуности оправдао поверење својих старшина кад су му додељивали пушкомитраљез.

Исто тако, било би неоправдано не истаћи Драгољуба Суботића, који је као вођа патроле у рејону Чалме и Манђелоса успео да зароби немачког војника. Тај заробљеник је обавештајном официјеру Бригаде дао доста драгоценх података.

Десеторица Моштаничана, који су се налазили у 3. личкој бригади, дали су своје животе за ослобођење наше земље. Драгољуб Влајковић је погинуо у нападу на Кијево, само неколико дана по ступању у борбу. На Сремском фронту погинули су: Негован Благојевић, Миливоје Влајковић, Драгољуб Дамњановић, Петар Ђорђевић, Миливоје Ђорђевић, Милован Живковић, Велибор Сарчевић, Жарко Митровић и Милован Миленковић.

Интересантно је истаћи и чињеницу, да је неколико Моштаничана у 3. бригаду дошло са властитим коњским запрегама. Тр су: Илија Јаковљевић, Ђорђе Јаковљевић, Милорад Благојевић, Милосав Маринковић и Илија Живковић. Они су прошли борбени пут 3. бригаде од Велике Моштанице до Загреба, превозећи за борце храну, оружје, муницију, вршили су и евакуацију рањеника до бригадног превија-

листа, дивизијске и армијске болнице. Таквом својом улогом они су много помогли борцима који су се налазили у првим борбеним редовима.

У целини гледано, може се слободно рећи да су борци из Велике Моштанице дали значајан допринос укупном успеху кога је постигла 3. бригада од њиховог ступања у њене редове до коначног завршетка рата.

Сава Тодорић Савица

БОРБЕ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ БЕОГРАДА

На основу замисли Врховног штаба НОВ, командант Првог пролетерског корпуса наредио је штабу 6. пролетерске дивизије да прикупи своје снаге у току 27. септембра и да изврши што брже покрете општим правцем: с. Вукочине, Криваја, Тројан, планина Цер, повезујући се са јединицама 12. корпуса у рејону Иверак, Лешница, ради садејства са њима на правцу Коцељево — Шабац, затварајући правце који изводе од Шапца и тиме омогућујући 12. корпусу даље продирање у Мачву.

Шеста пролетерска дивизија је 27. септембра кренула са шире просторије Ваљева према Коцељеву, 30 км сјеверно од Ваљева. Дан касније, 28. септембра Дивизија се повезала са 12. корпусом, након чега се оријентисала према Шапцу.

Четвртог октобра дивизија је преко Владимираца почела рокирање ка Београду. Петог октобра заноћила је у ширем рејону Словца, а 6. октобра у рејону Лазаревца и Лајковца. Два дана касније продужила је покрет ка Београду, преноћивши у рејону Соколово — Степојевац — Вреоци.

Наредбом Врховног штаба од 8. октобра у састав 6. дивизије ушла је Космајска бригада (22. српска) са око 850 бораца, што је представљало значајно ојачање Дивизије за предстојећа дејства, тако да је Дивизија у борбама за Београд имала у свом саставу четири бригаде. Нешто раније, 24. септембра, у састав Бригаде стигао је дио штаба и њен 3. батаљон, који су били одсечени приликом преласка р. Босне на путу за Србију. Дивизија је попуњена са око 1.400 рових бораца.

Трећа бригада је водила борбу у с. Мељак где је њен 1. и 3. батаљон 9/10. октобра разбио и ликвидирао непријатеља. У борбама за Мељак погинуо је командант 3. батаљона Ђуро Угарак Цого и неколико бораца из 3. батаљона Мирко Штулић.

Непосредне припреме за извођење Београдске операције биле су у току. Десетог октобра снаге 6. дивизије продужиле су покрет према Београду. Тога дана 1. бригада кренула је из с. Велики Црљени за Соколово и задржала се на просторији Соколово — Арнајево. Друга бригада пребацила се с просторије Бељина на просторију Лисовић — Бождаревац. Трећа бригада, након ликвидације непршатеља у Ме-

љаку, налазила се по околним селима на положајима и у самом Мељаку. Космајска бригада извршила је покрет из Вреоца — Велики Црљени у Губеревац. Дивизија је продужила покрет ка Београду, 11. октобра избила на линију Барајево — Сремчица, водећи борбе с мањим непријатељским снагама, оријентишући се према Авали и Риплву. Истога дана 2. бригада је заузела Ресник, а 3. бригада је избила у рејон Рушањ.

У наступању ка Београду, 13. октобра, наше јединице први пут су се састале са јединицама Црвене армије.

НАПАД НА БЕОГРАД

У складу са заповјешћу штаба 1. пролетерског корпуса 6. дивизија нападала је правцем: Топчидер — Топчидерски венац — Војна болница — Ул. Краља Милутина — Ул. Краља Милана (сада М. Тита) — Кнез Михајлова улица — Горњи Град (тврђава), у следећем распореду: у првом ешелону 2. и 3. бригада, а у другом 1. и Космајска бригада. Друга бригада нападала је правцем: Миљаковац — Дедиње — Топчидерски венац — Главна војна болница — ул. Краљице Наталије (данас ул. Народног фронта) — Кнез Михајлова — Калемегдан — Горњи Град (тврђава). Трећа бригада нападала је правцем: железничка станица Топчидер — Топчидерско брдо — Ресавска улица — ул. Царице Милице — ул. Цара Лазара. Прва и Космајска бригада кретале су се за 2. и 3. бригадом у готовости за увођење у борбу.

У борбама за Београд 2. и 3. бригада заузеле су 14. октобра Кијево, затим у садејству једног пјешадијског батаљона и нешто артиљерије Црвене армије, сломили отпор непријатеља на Миљаковцу и Великом Забрану и протјерале га на Кошутњак и Топчидер.

Напад на Београд почео је 14. октобра после подне. Напад 6. дивизије почео је око 18 часова и после двосатне борбе Дивизија је сломила отпор Нијемаца код железничке станице Топчидер и присилила их да одступе ка Чукарици.

Борба на топчидерској железничкој станици била је веома жестока. Терен на прилазима одбрамбеним положајима био је миниран, те су наше јединице морале савладавати минска поља. Ако се има у виду да нисмо располагали техничким средствима и стручно обученим људством, може се закључити, колико је био опасан и тежак тај задатак. Време се није смело губити. После борби, које су трајале неколико сати 2. и 3. бригада заузеле СУ железничку станицу Топчидер. При повлачењу Нијемци су спалили већи број вагона крцатих муницијом. Јаке експлозије и дејство граната успоравало је наше наступање. Но без обзира на то, наше јединице релативно брзо су заузеле Топчидер којег Нијемци нису тако упорно бранили. Борба је настављена и ноћу.

Сутрадан 15. октобра снаге Дивизије продужавају дејства преко Топчидерског брда, спуштајући се на Мостар и тако су избиле на р. Саву. Тиме су биле одсечене немачке снаге које су браниле Чукарицу. Упркос појачаном отпору Нијемаца, наше снаге су продрле до Немањине улице, где су заустављене јаком ватром непријатеља. Понегде су се борбе са улица преносиле у куће. Заузимања је кућа по ку-

ћа, спрат по спрат. Било је доста случајева да наше јединице заузму групу кућа, а да тек послеј неколико сати наши борци нађу на групе Нијемаца на неком тавану или у подруму. Таквих група је остало и после ослобођења града.¹ Било је и супротних ситуација. Код министарстава, један наш вод био је одсечен од наших снага 10 до 15 часова, јер су Нијемци противнападом заузели зграде које смо ми претходно освојили. Нијемци су често прелазили у противнапад с намером да одбаце наше снаге. Иако смо и у ранијим борбама имали прилике да судјелујемо у уличним борбама (у Бањој Луци, затим у неким мањим мјестима, те у Ваљеву), ипак нисмо имали довољно искуства за такве борбе. Осим тога већи дио наших бораца који су ступили у Дивизију после ослобођења Ваљева и касније, први су пут водили уличне борбе, али уз прекаљене борце и руководиоце јуришала је та омладина Србије.

У таквој ситуацији штаб Дивизије увео је 15. октобра, у борбу 1. бригаду на правцу од „Мостара“ ка Чукарици. У току ноћи 15/16. октобра и целог идућег дана 1. бригада је водила жестоке борбе на Чукарици. Бригада је вршила неколико узостопних напада на Фабрику шећера, али се непријатељ упорно бранио, те није успела заузети шећерану. Један од разлога што Бригада није успела да ликвидира непријатеља је у томе што су Нијемци прибегли најсрамнијој методи коју су некада и Турци примјењивали. Испред својих ровова натјерали су жене, дјецу и старце и преко њихових глава отварали ватру на наше борце онемогућавајући нам да под снажном ватром јуришамо. То су нарочито примењивали у одбрани тунела код Чукарице.

У овим борбама гинуле су старешине и борци, али бројчано стање јединица као да се није мијењало. Чак је у неким јединицама и расло. Често се догађало да у равноправној борби између неке наше јединице и немачке групе, која је трајала сатима, одједном дође до преокрета. Изненада, иза леђа Нијемаца одјекнузи би пуцњи. Отпор Нијемаца био је савладан, а из подрума или кућа излазила би тројка скојеваца наоружана пушкама, аутоматима, па чак и митраљезима. Истога часа би се сврстали у јединицу којој би помогли да лакше сломи отпор непријатеља. Чак их нико није ни пописивао. Кратко упознавање и одмах настављање борбе. Често се догађало да скојевац или скојевка искоче пред предње делове наших јединица говорећи: „Не тамо, другови, тамо су се утврдили, имају митраљез, идемо са ове стране па ћемо их напасти с леђа“.

Улога чланова Партије, скојеваца, омладине и већине Београђана у борби за ослобођење Београда била је веома велика и значајна. Показивали су где се крију Нијемци, били су нам водичи, носили су рањенике, доносили муницију, укључивали се у борбене редове наших јединица. Помогли су у уништавању група Нијемаца које су остале скривене по подрумима, таванима и у разним другим склоништима. Било их је који су истог дана погинули, па нека се зна да су за тих десетак сати борбе припадали јединицама 6. пролетерске дивизије.

¹ Штаб дивизије сместио се после ослобођења Београда поред земуноског моста. Касније се открило да ту постоји група немачких војника. Неко време смо се проматрали, а онда је почела борба. Убрзо затим је ова група ликвидирана.

У наредна три дана, 16, 17. и 18. октобра, 3. и Космајска бригада водиле су даноноћне борбе и уз помоћ омладине и народа ослобађале стопу по стопу територије Београд, зграду по зграду, кат по кат. Што су се борбена дејства више усмеравала у град, то су борбе постајале све жешће, наши јуриши све силнији, а отпор Нијемаца све огорченији. Тек тада је дошло до свеопштег садејства свих Јзодова, а које ми до тада нисмо имали прилике да видимо. Поред минобацача и артиљерије мањег калибра, које смо познавали, тукла је и тешка артиљерија, и то не по Београду, већ по Бежанијској коси и дубоко у позадини непријатељских снага, према Земуну.

У току ноћи 19/20. октобра све јединице 6. дивизије, осим 2. бригаде, чистиле су делове града од остатака непријатеља, који се у три часа ујутру почео повлачити према земунском мосту. Немачке групе пружале су огорчени отпор на Калемегдану и Чукарици. Трећа бригада је добила задатак да у садејству са једним совјетским пуком, ликвидира немачко упориште на Чукарици. Борба је била оштра и тешка зато што је немачка артиљерија са Бежанијске косе тукла наше снаге јаком ватром. Уз осетне губитке наше и совјетске снаге заузеле су Чукарицу, тако да је на тај начин ликвидирано и последње упориште непријатеља у Београду.

По ослобођењу Београда 6. дивизија је добила задатак да са 13. пролетерском бригадом 1. дивизије, а без своје 3. бригаде, и дијеловима 4. механизованог корпуса Црвене армије, пређе р. Саву преко земунског моста и ослободи Земун.

Лазо Радаковић

КАКО САМ РАЊЕН У БЕОГРАДУ

У борби за ослобођење Београда налазио сам се на дужности помоћника комесара 2. чете батаљона Крбава. Моја чета је учествовала 14. и 15. октобра 1944. године у борбама за ослобођење Ресника, Раковице и Топчидера, да би ноћу 15/16. октобра избила у рејон Мостар и Сарајевску улицу. У борбама на том правцу рањено је 10—15 бораца, који су привремено били смештени у четно превијалиште, а које се налазило у једној приземној кући у почетку Сарајевске улице, посматрано од Мостара.

Пред зору 16. октобра обишао сам четно превијалиште, као члан команде чете, с циљем да организујем евакуацију рањеника из рејона борбених дејстава на безбедније место, где су се налазиле болнице, бригадна и дивизијска. Са сваким од рањеника разговарао сам упућујући им топле људске речи, како би их охрабрио и колико-толико олакшао болове.

Једног момента испод прозора експлодирала је топовска граната која је испалена из правца Немањине улице. Пошто сам био леђима окренут ка прозору, рањен сам са пет парчади (два у леђа и три у обе ноге). Пао сам на под и моментално остао без даха, али сам био при свести. После пар секунди осетио сам циновску снагу и кренуо ка излазним вратима, али видевши да сам остао без аутомата вратио

сам се да га узмем. Поново сам се стропоштао на патос. Однешен сам у подрумску просторију где ми је указана прва помоћ. Кад су ме превијали чуло се крклање у леђима, које се оглашавало у ритму мога дисања, јер је ваздух улазио и излазио у шупљину грудног коша.

У моменту рањавања осетио сам страховит бол у леђима и по ногама. Топла крв ми је облила цело тело. Схватио сам да је дошао крај мом животу. Пресек дотадашњег живота ми је синую у главу. Био сам млад и нисам још осетио све чари живота, па је логично да ми је било жао умрети. Нарочито сам се тих дана радовао, заједно са мојим ратним друговима, коначној слободи, која је била на домаку. Посебно смо се радовали скором ослобођењу Београда, главног града нове Југославије, у чијем ослобођењу смо имали част да учествујемо. Жељели смо да што пре слободно прошетамо београдским улицама и да се придружимо хиљадама Београђана, који су једва чекали да се ослободe четворогодишњег робовања фашистичким окупаторима и њиховим сарадницима. Тешким и неочекиваним рањавањем све моје наде и маште о животу у слободи биле су почеле да се гасе.

После указане прве помоћи цивили — Београђани, понели су ме на носилима преко Мостарског трга у болницу. Једног момента су говикали: „Ево Немаца. . .“ спустили носила и мене на сред трга и почели да беже. Немоћан и непомичан сваког момента сам очекивао убод непријатељског бајонета. Одједном чујем команду на руском језику: „Јоп вашу маћ. . .“ „Не остављајте рањеника, носите га у болницу. . .“ Чувши спасоносну команду на братском руском језику, био сам најерећнији човек на свету. Престали су сви болови. Нажалост, радост и срећу мојим спасиоцима нисам могао изразити речима, већ само пријатељским погледом и климањем главе, јер сам због рањавања занемео.

Прва лекарска помоћ ми је пружена у раним јутарњим часовима 1. октобра у болници Београдске трговачке омладине, у једној од зграда које данас припадају болничком блоку у Вишеградској улици.

Пошто се болница налазила у непосредној близини борбених дејстава, претила је опасност да паднемо у непријатељске руке, јер, како сам чуо од болничког особља, у истој згради је још било и немачких рањеника. Страх да би болница поново могла бити заузета од Немаца злокобно се још више повећавала прскањем стакла на прозорима болнице од непријатељских куршума. По мом захтеву пренешен сам у дивизијску болницу, која се налазила у насељу Ресник.

Одмах по ослобођењу Београда, игром случаја, поново сам смештен у болницу где ми је пружена прва лекарска помоћ. Но, ја то нисам примећивао, јер сам премештан увек на носилима. То сам дознао на првој лекарској визити. Заправо, један лекар обратио се свом колеги речима: „Колега ово је први партизан којем сам пружио лекарску помоћ док је још вођена борба у непосредној близини болнице. . .“ Чувши његов разговор схватио сам да ми је у тој болници задржана униформа. Замолио сам дотичног лекара да ми је пронађу и донесу, јер сам већ био убеђен да ћу бити излечен и да ћу се поново прикључити својој јединици. Униформа ми је донешена, али је ја у првом моменту нисам препознао. Кад сам рањен, на мени је била нова енглеска униформа, коју сам поменио код Мионице, када смо заробили комору Врховне команде Драже Михаиловића и његовог На-

ционалног комитета. Сада је та униформа јадно изгледала. Сва је изрешетана парчадима топовске гранате, крвава и изгужвана. Пошто сам имао друге на моју молбу болничарка је опрала, окрпила и испеглала па сам био задовољан.

Моје лечење трајало је пуних пет месеци. Лечен сам у болницама у Београду, Смедереву, Ковину и у **РУМИ**, а касније, приликом поновног рањавања у борби код Гарешнице, у Вуковару.

Илија Радаковић

ПОЗДРАВ КОМАНДИРУ ОД „ПОГИНУЛОГ" БОРЦА

Село Комић налази се испод брда Троура (троврх), удаљено од Удбине око 10, а од Ловинца око 15 километара. Капитулацијом Југославије и образовањем такозване Независне државе Хрватске, на Удбини и у Ловинцу власт су преузеле усташе. По преузимању власти, хапсиле су виђеније људе, одводили их у затворе и ликвидирали. У лето 1941. године усташки зликовци су масовно клали и убијали недужно становништво околних села око Удбине, Ловинца и Подлопаче. То су чинили и у родном селу Петра Лаврнића, у Комићу.

На позив КПЈ на устанак одазвао се и Петар заједно са стотинама његових вршњака из Комића и осталих села око Удбине. Ступио је у први герилски одред августа 1941. године, који је формиран у његовом селу.

Формирањем батаљона Крбава, почетком 1942. године, Петар је распоређен у трећу чету тог батаљона. Иако миран, скроман, друштвен и весео, као борац био је веома храбар, те због тога веома омиљен међу борцима и поштован од старешина.

Примљен је у СКОЈ 1942. године, а у КПЈ 1943. године. У борбама је био неустрашив, хладнокрван и сналажљив, а уз то један од најбољих стрелаца. У борби је веома рационално трошио муницију.

Као храбар борац и комуниста постао је митраљезац, јер су митраљеви давани у руке само храбрим борцима. Истицао се у свим борбама у којима је учествовао батаљон Крбава. Лаврња — како смо га од миља звали, нарочито се истицао у нападима на усташки гарнизон на Удбини, почетком 1942. године, у борбама са Талијанима на Плочанском кланцу и планини Сулешевици почетком 1943. године, у борбама са усташама при нападу на Госпић и у ослобађању Гацке долине, лета 1943. године, у борби против ваздушног десанта у Дрвару маја 1944. године. Мушки је издржао усиљени марш од Гламоча до Ужичке Пожеге, који је непрекидно трајао 45 дана, августа и септембра 1944. године. Тамо где је Лаврња посео борбени положај са својим митраљезом, непријатељ није могао проћи некажњено. У борби са четницима на Јеловој гори, разоружао је сам неколико десетина четника септембра 1944. године.

У походу према Београду, од Ужичке Пожеге, наша јединица је наилазила на врло јак отпор Немаца и четника у рејонима Ивањице, Мионице, Диваца, Ваљева и осталих насеља на прилазима Београду. Петар је својим митраљезом успешно крчио пут својој јединици.

У нападу на Београд, Лаврња је био у саставу трећег вода треће чете батаљона Крбава. Командир вода био је Раде Ђукић звани Рацо. Евоцирајући успомене на битку за Београд, Рацо сатима прича о свом најбољем митраљесцу Лаврњи, који је „погинуо“ у његовој непосредној близини у Кошутњаку, у близини жељезничке станице Топчидер. Петар је наишао на минско поље, ноћу 14/15. октобра, које су Нијемци поставили да би успорили напредовање наших снага. Мина је одбацила Лаврњу неколико метара. Командир Рацо је наредио да се погинули митраљезац сахрани са свим војничким почастима. У том моменту је пала команда командира чете „напред“. Пружање помоћи рањеним и сахрану погинулих бораца преузеле су екипе цивила, Београђана.

О погибији најбољег митпаљесца Лаврње у нашој чети се дуго причало. Борци су се сећали његовог другарства, храбрости и издржљивости.

Сви смо жалили што је погинуо пред крај рата и што није доживео да се прошета слободним Београдом, а што је жарко желео.

Кад се рат завршио један борац пренео је поздрав командиру Ђукићу од Лаврње, који се још лечио у болници у Београду. Командир је то примио са неверицом рекавши: „Нека тебе поздрави. Па Лаврња је погинуо у Београду на моје очи“. Међутим, једног дана, лета 1945. године, Лаврња је ушао у канцеларију и јавио се своме командиру. Командир га у први мах није препознао јер му је лице било деформисано, био је потпуно глув и стално неспособан за службу у ЈНА. Затражио је службена документа од свог командира и вратио се у своје родно село.

У Комићу се Перица није предавао очају. Оженио се, засновао породицу. Умро је 1987. године у 65. години живота.

*Илија Радаковић
Раде Ђукић Рацо*

ПРВИ СУСПРЕТ СА „КАЋУШОМ“

У току борби за ослобођење Београда октобра 1944. године на платоу код Ауто-команде видео сам један необичан руски камион. На његовом задњем делу биле су смештене неке шине. Својом необичношћу „камион“ је привукао пажњу и других наших бораца који су се ту затекли. Видевши наше загледање у то возило пришао нам је један руски официр и рекао нам да се удаљимо. Нешто касније са оних шина полетеле су ракете уз страховите звуке. Одмах ми је пролетело кроз главу да је то легендарна „КАЋУША“ о којој сам раније нешто чуо, а која је уливала страх у кости Немцима и њиховим сателитима на источном фронту.

Истовремено, обузела ме је нека топлина у души и вера у снагу таквог оружја које се налази на нашој страни и уништава заједничког непријатеља.

Др Александар Николић

Након вишедневних тешких борби за ослобођења Београда, под притиском јединица НОВЈ и снага Црвене армије, непријатељ се почео повлачити према Савском мосту. Борци и грађани Београда очекивали су сваког часа да прославе победу над окупатором и да заједно доживе први дан у слободи. У таквом очекивању и расположењу, ујутро 20. октобра позвани су командири и комесари чета у штаб 3. батаљона. Јавили смо се команданту Александру Зорици. Као командне чете очекивали смо да ћемо добити задатке како да с народом прослаavimo ослобођење главног града Југославије.

Међутим, командант Зорипа почео је смирено да нам издаје задатак за напад на последње упориште непријатеља у рејону Чукарице. Сви смо били помало збуњени просто не верујући о чему он то сад говори. Међусобно смо се погледали, вероватно мислећи у том моменту исто. Командири чета су почели бележити задатке свако за своју јединицу. Командант нам је говорио да нам треба бити част што ће баш 3. личка пролетерска бригада учествовати у сламању последњег непријатељског упоришта у Београду. Посебно нам је нагласио да ћемо тај задатак извршавати заједно са јединицама Црвене армије и да нас то обавезује још више. Рекао нам је и то, да су већ до сада официри Црвене армије честитали нашим борцима на храбрости, а старешинама на умешности у командовању својим јединицама.

После примљеног задатка отишли смо у своје чете. Објаснили смо борцима и старешинама задатак и значај његовог извршења. Рекли смо им да Чукарица мора што пре бити ослобођена. Трећи батаљон је имао задатак да напада од немачког гробља на Бановом брду у правцу католичке цркве и школе на Чукарици. Остали батаљони 3. бригаде заједно са јединицама Црвене армије налазили су се лево и деено од 3. батаљона. Њихов задатак је био одсецање непријатеља од р. Саве, његово окружење и уништење у објектима у којим су се налазили.

Чете 3. батаљона дошле су свака у свој рејон и биле спремне за напад 20. октобра у 14,00 часова. То је било време одређено за напад свих јединица. Долазак јединица из Сарајевске и Савске улице до Чукарице извршено је доста бозо и организовано, јер смо у четама имали више бораца који су добро познавали терен којим је требало проћи. И грађани Београда су се у овом погледу трудили да нам покажу куда се најлакше, најбезбедније и најбрже може проћи опкољеним непријатељским снагама.

Напад на непријатеља је отпочео у одређено време и организовано. Најпре је извршена артиљеријска припрема. Наше јединице и јединице Црвене армије кренуле су у напад на своје објекте. Али, непријатељ се упорно бранио, те је наш први напад одбијен. Затим се све поновило истим редом. Развила се жестока борба која је вођена до пола ноћи, кад је Чукарица потпуно ослобођена.

Борбе за школу и део насеља око ње свима су нам остале у сећању по много чему. Школа и простор око ње била је јако утврђена и добро припремљена за одбрану. Поред тога, око школе налазио се брисани простор преко ког је било тешко проћи. Немци су били све-

сни значаја школе и других објеката у њеној близини. Јер, губитком школе, непријатељ је губио Чукариду. Стога је требало бранити те објекте по сваку цену све до пада ноћи кад су се преостали Немци под заштитом мрака повукли преко Саве. Нападали смо заједно са Русима. Али, наши напади су одбијани. Онда су Руси изгубили стрпљење и сами су кренули на јуриш. Међутим, то их је коштало великих жртава, јер су доста неорганизовано и у већим групама нападали. После њиховог неуспеха, препуштали су нашим јединицама да изврше напад уз њихову артиљеријску припрему. После више узастопних напада, извршили смо овај заиста сложен борбени задатак. Са заузимањем Чукарице, завршене су седмодневне борбе за ослобођење Београда.

Страшан је био приказ после ове последње борбе у Београду. Кад смо ослободили Чукарицу на улицама и парковима се налазило доста погинулих војника. Највише их је било у близини чукаричке школе. Касније смо сазнали да је један вод из јединице Црвене армије пре напада држао на том правцу блокаду школе. Преморени вишедневним борбама војници Црвене армије су заспали. То су Немци искористили. Извршили су испад и поклали цео вод црвеноармејаца.

Док је вођена последња борба 3. бригаде на Чукарици, остали део Београда славио је ослобођење. Небо над градом се светлело од ракета и светлећих метака. За све нас је то био величанствен приказ. Ватромет над Београдом уливао је још већи борбени морал свим борцима, који су неодољиво јуришали док није ослобођена и Чукарица и последњи Немац протеран преко Саве.

Новак Маљковић Нове